

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА

гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев”, бл.6, ет.5/6, тел. 02 870 53 03

**ОТЧЕТЕН ДОКЛАД ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА,
УЧЕБНАТА И ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ
НА ИИНЧ ПРЕЗ 2021 ГОДИНА**

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на ИИНЧ в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики 4

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030 – извършени дейности и постигнати резултати по конкретните приоритети 5

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности 6

1.4. Взаимоотношения с други институции 7

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата 8

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. 8

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания”), програми, националната индустрия и пр. 9

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2021 г.

2.1. Най-значимо научно постижение 11

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение 12

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ИИНЧ 13

4. УЧАСТИЕ НА ИИНЧ В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ 15

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ 16

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ 16

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ИИНЧ ЗА 2021 г.	16
8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ	18
9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ИИНЧ–БАН	21
10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ИИНЧ–БАН	21
11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ	21
ИЗВОДИ	22

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА:

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на ИИНЧ, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на ИИНЧ в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематики.

Както е определено в мисията, Институтът за изследване на населението и човека (ИИНЧ) е ориентиран към провеждане на демографски и психологични изследвания, целящи разкриване на закономерностите и факторите за развитие и възпроизводство на българското население, а също за психологично развитие и реализация на отделния човек. Изследователската стратегия на института е насочена към подпомагане на институциите при решаването на проблеми с демографското и личностно развитие в условията на европейска интеграция и налични глобални тенденции.

В съответствие с мисията и приоритетите на ИИНЧ през 2021 г. учените от института продължиха да работят по редица значими научноизследователски теми и проекти, свързани с изготвянето на прогнози за демографското развитие на страната и изучаване на най-значимите проблеми в тази област, като възпроизводството и регионалните аспекти на разпределението на работната сила, съвместяване на труда и семейните ангажименти, историко-демографско развитие на населението, обитаващо българските земи в миналото, анализи на раждаемостта, семейството, семейните политики, стареенето на населението, миграционната и етническата проблематика. През 2021 г. учени от ИИНЧ работят и по значими проекти във връзка с процесите на поляризация и радикализация в съвременното българско общество; проучване на психологическите фактори в рисковото поведение на младите хора, на техните нагласи към емиграция, професионална реализация и жизнено планиране; изследване на социалнопсихологичните ефекти на кризата, породена от COVID-19 и др.

Трябва да се отчете, че през 2021 г. научноизследователската работа на учените от ИИНЧ отново беше сериозно затруднена заради продължаващата пандемия от COVID-19, но въпреки сложната обстановка учените от института продължиха да разработват редица важни за българското общество и за държавните институции проекти. Част от тези проекти ще продължат и през следващия период, като по този

начин ще се осигури приемственост в изпълнението на целите и приоритетите на института.

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030 – извършени дейности и постигнати резултати по конкретните приоритети.

Научните приоритети на ИИНЧ отразяват, от една страна, научноизследователските интереси и насоченост на учените, но от друга, в тях рефлектират актуалните обществени интереси и приоритетите на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030.

Съобразно визията на стратегията по отношение на човешките ресурси в ИИНЧ са създадени условия за ефективно кариерно развитие на учените, основано на високо ниво на научните изследвания. В тази връзка през 2021 г. след защита на своите дисертационни трудове и след успешно представяне на конкурси д-р Мария Иванова и д-р Станислава Моралийска-Николова са назначени на длъжност „главен асистент“ в Департамент „Психология“ и Департамент „Демография“ на ИИНЧ-БАН, а Ирена Георгиева, която през 2021 г. е отчислена от задочна докторантура по „Социология“ с право на защита, е назначена на длъжност „асистент“ в Департамент „Демография“.

В ИИНЧ са създадени условия за по-голяма мобилност на учените, както и за насърчаване на участията на докторантите и младите учени в национални и международни форуми, докторантски школи, различни специализации и др. За целта се използват пълноценно възможностите, които осигурява участието в Национална програма „Млади учени и постдокторанти“, одобрена с Решение на Министерски съвет № 577 от 17 август 2018 г. Докторантите и младите учени са включвани в разработваните в института проекти, което е един от важните индикатори за реализирането на приоритетите на националната стратегия.

Посредством привличането на допълнителни финансови средства от външни проекти ръководството на ИИНЧ се стреми да се справи с проблемите, свързани с подобряване на условията на труд и повишаване на жизнения стандарт на учените и на помощния научен персонал. Без адекватна държавна политика в тази област обаче трудно би могло да се очаква трайно решаване на тези проблеми. Аналогична е ситуацията и с редица други цели на националната стратегия – повишаване на броя на учените до характерни за ЕС нива и балансираното им разпределение по възраст, пол

и научни области; осигуряване на достъп на българските учени до европейската и световна научна инфраструктура и др.

В провежданите научни изследвания учените от ИИНЧ се съобразяват със заявената в стратегията приоритетност на фундаменталните изследвания, обвързани с актуалните обществени предизвикателства. За целта през 2021 г. учени от института разработват проекти, свързани с едни от най-значимите за българското общество предизвикателства, като решаването на демографския проблем в страната, подобряването на качеството на живот, социалното развитие и намаляването на бедността, културно-историческото наследство, националната идентичност, националната сигурност и отбрана.

Визията на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030 предвижда засилване на връзките на науката с образованието, бизнеса, държавните органи и обществото като цяло. Именно в тази насока са и разработваните от учените в ИИНЧ проекти, резултатите от които могат да послужат за вземането на адекватни управленски решения от българските държавни институции.

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности.

Резултатите от изследователските дейности на учените от ИИНЧ през 2021 г. са от полза за обществото в редица сфери, най-важните от които са:

- Извършване на експертни анализи за различни държавни институции и НПО във връзка с актуални проблеми от демографското развитие на България, пазара на труда, регионалното развитие, раждаемостта и семейните политики, смъртността и стареенето на населението, етническите и интеграционните въпроси, миграциите и др.
- Проучване на нагласите към емиграция и жизнено планиране при младите хора в контекста на демографските предизвикателства в България;
- Изследване на психологическите фактори в рисковото поведение на младите хора (консумация на алкохол, сексуална активност и заседнал начин на живот);
- Проучване на нагласите за образование и професионална реализация при лица от уязвими групи в страната;

- Изследване на възрастовите различия при деца от начална училищна възраст в норма и с дефицити в писмената реч;
- Проучване на процесите на поляризация и радикализация в съвременното българско общество;
- Проучване на социалнопсихологичните ефекти на кризата, породена от COVID-19, както и на влиянието на пандемията върху ромите и жителите на големите градски гета; и др.

Дейности в полза на обществени и правителствени институции представляват и ангажиментите на учените в ИИНЧ за експертни оценки и анализи и участия в съвети, комисии и работни групи към различни български държавни институции. Според въведените в системата SONIX данни, през 2021 г. учените от ИИНЧ са извършили 16 експертизи в помощ на институции и органи на управление, от които 2 платени и 14 неплатени. Учени от института участват в дейността на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерски съвет, Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерски съвет, Междуведомствената работна група по демографските въпроси към министъра на труда и социалната политика; Междуведомствената група за мониторинг на изпълнението на Актуализираната Национална демографска стратегия на Република България, Комисията на Министерството на труда и социалната политика за интеграция на уязвими малцинствени общности, Комитета за българите в чужбина към вицепрезидента на Република България, Агенцията по заетостта, Централната комисия по преброяването, Експертната работна група за нова демографска политика към Министерския съвет, Държавно-обществената консултативна комисия по проблемите на безопасността на движение по пътищата, Междуведомствената работна група по демографска политика, доходи и жизнено равнище към министъра на труда и социалната политика, Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерски съвет и др.

1.4. Взаимоотношения с други институции.

ИИНЧ има дългогодишни взаимоотношения с редица институции, организации и висши учебни заведения. Те се изразяват както в съвместна работа по различни научноизследователски и научноприложни проекти, така и чрез участието на учените в събития, експертизи, обучения, консултации и други дейности по покана на

съответните организации. Както вече се отбеляза, учени от института участват в дейността на съвети, комисии и работни групи към различни български държавни институции, както и в дейността на организации от неправителствения сектор.

ИИНЧ поддържа трайни сътрудничества с редица български висши учебни заведения, като Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Университета за национално и световно стопанство, Нов български университет, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ и др. Сътрудничество се поддържа и с редица институти на БАН, Националния статистически институт, Института по психология на МВР, Военната академия „Г. С. Раковски“, Института за политика, Националния център по обществено здраве и анализи, Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, Държавна агенция „Архиви“, музейната мрежа в страната и др.

ИИНЧ си сътрудничи и с международни академични структури, организации и университети (като Кримския федерален университет, Университета в Упсала, Швеция, Института по антропология „Франциск И. Райнер“ при Румънската академия и др.), с които се осъществяват съвместни научни прояви и проекти.

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата.

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др.

Редица практически дейности на ИИНЧ подпомагат работата на държавните институции. Сред тези дейности заслужава да се отбележат:

- Изготвяне на експертизи в помощ на различни държавни институции и органи на управление, особено за нуждите на Министерството на труда и социалната политика;
- Извършване на цялостен анализ на текущото състояние и измерения на детската бедност и социално изключване в България както и на политиките, програмите, услугите, бюджетите и механизмите за справяне с тях;
- Проучване на социалнопсихологичните ефекти на кризата, породена от COVID-19 в подкрепа на усилията на държавните институции за справяне с последствията от продължаващата пандемия; и др.

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания”), програми, националната индустрия и пр.

Учени от ИИНЧ работят по проекти, които пряко обслужват дейността на българските държавни институции и потребностите на българското общество. Сред тези проекти като най-значими могат да бъдат посочени:

1. Проект „Поляризация и конфликти в българското общество: причини, превенция, преодоляване“ (2021–2022) с ръководител проф. д-р Антоанета Христова, финансиран от Министерския съвет на Република България.

Целта на проекта е да се възстанови интеграцията на българското общество чрез разработване на стратегии за превенция и социална реинтеграция на основата на изследване на факторите на конфликт, поляризация и радикализация. Обект на изследване и анализ са социални групи, социални общности и национална общност в България. Предмет на изследване и анализ са оценка нивото на социален разпад и дезинтеграция в обществото; нива и форми на социална агресия – видове поведенческа агресия, форми на вербална агресия, канали на проявление; форми и характер на проявление на радикализацията – поведенчески, вербални, причини и фактори за радикализация, форми на проява; процеси на поляризация – идеологически, политически, ценностни, комуникативни; рискове за националната сигурност в поляризирано и радикализирано общество.

Работата по проекта през 2021 г. включва подготовка на теоретичен и литературен обзор по темата; подготовка на темите от изследователски интерес, които да бъдат включени в качествени изследвания; организиране и провеждане на 7 фокус групи в София, Враца и Пловдив; обработка и анализиране на данните от фокус групите; подбор на фактори и скали за количествено изследване; провеждане на онлайн количествено изследване; подбор на фактори и скали за втора вълна количествено изследване; провеждане на пилотно изследване и неговата обработка; провеждане на национално представително количествено изследване върху 1003 изследвани лица и обработката на получените данни.

2. Проект „Обучение на обучители по Програма за превенция и интервенция на агресията и насилието в училище“ (2020–2021) с ръководител проф. Йоланда Зографова, финансиран от Министерство на образованието и науката.

На базата на създадена „Програма за превенция и интервенция на агресията и насилието в училище“ (по проект също финансиран от МОН) от екип учени при ИИНЧ са реализирани обучения на обучители върху нейното прилагане в училищна среда.

Обучението на училищните специалисти се състои от два етапа: 1) Въвеждащ етап: теоретична подготовка върху целите, същността, структурата, методите и процедурата на прилагане на Програмата; и 2) Практически етап: социалнопсихологичен тренинг. До този момент са подготвени 415 училищни психолози и педагогически съветници от 359 училища и 157 населени места. Обученията се провеждат присъствено в Национален център за повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти – гр. Баня. Накрая на обучението училищните специалисти оценяват необходимостта от подобни обучения и тяхната висока ефективност за практиката. Резултатите от експертната оценка показват, че проведеното обучение по Програмата се отличава с високо качество и полезност за разрешаване на проблемите, свързани с агресията и насилието в училище. В близка перспектива обучението ще обхване още училищни педагози и психолози.

3. Проект „Личност, образование и професионална реализация при лица от уязвими групи в страната: научни измерения и практически подходи“ (2019–2021) с ръководител д-р Сезгин Бекир, финансиран по програма „Млади учени и постдокторанти“.

Образованието е ключов етап от личностното развитие и успешната професионална реализация в бъдеще. Сред основните приоритети през последните години е осигуряването на равен достъп до образование и пълноценна личностна реализация чрез приобщаването на деца и ученици от уязвими групи, като подход за справяне със значимите социални проблеми на национално и на европейско равнище.

Настоящият проект проучва ролята на личностните характеристики (его състояния, житейски позиции, самооценка и др.), които се развиват в ранно детство и определят не само индивидуалното развитие, но и професионалната реализация. Изследвани са общо 896 лица, от които 339 ученици в 7-ми клас, 324 учители и 233 от родителите им в областите Търговище, Разград и Кърджали.

В *научен план* получените резултати представят нови доказателства за ролята на личностните характеристики и образованието на родителите като значими фактори за самооценката в ранна юношеска възраст. В *научно-приложен план* получените

резултати предоставят възможност за разработването на практически подходи за решаването на проблемите с по-ниското образование и слабата професионална реализация на лица от уязвими групи. Разработен и адаптиран е инструментариум за оценка на личностното развитие и професионалната реализация на учениците от 7-ми клас, които могат да се използват от образователните институции, общинските центрове за кариерно ориентиране и структурите на Агенцията по заетостта при оценка на личностния потенциал за развитие на младежите и разработване на стратегии и програми за професионална реализация и за превенция на безработицата. Разработена е програма за обучение на педагогически специалисти за подобряване на взаимодействието родители – учители.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2021 г.

2.1. Най-значимо научно постижение:

Монографията на гл.ас. д-р Станислава Моралийска-Николова „Преходът към отлагане на ражданията в България“. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, 494 с., ISBN: 978-619-245-176-9

В изследването се изучават периодните и кохортни промени в равнището на раждаемост в България в контекста на протичащия преход към отлагане на ражданията и на променящия се повъзрастов модел на раждаемост. Представени са теоретико-методологичните основи на изследване на отложените раждания и ниската раждаемост. За пръв път са определени началото и етапите на прехода към отлагане на ражданията в България, изследвани са измененията в кохортната раждаемост (обща и поотделно по ранг на роденото дете) за поколенията жени, родени през периода 1930–1990 г. и са разработени 8 варианта на прогноза за завършената кохортна раждаемост на жени все още във фертилна възраст (родени през периода 1975–1990 г.) като основният диференциращ фактор за прогнозните варианти е степента на възстановяване на отложените раждания, дезагрегирани по ранг.

Публикуваното изследване има редица оригинални и значими теоретико-методологични приноси с голяма стойност за демографията и всички останали области на социалните науки, държавното управление и бизнеса, основните сред които са:

- Систематизирани и допълнени са знанията за същността, характеристиките и последиците на прехода към отлагане на ражданията, методите за измерването му и методологичните особености на използваните показатели.
- Идентифицирани са началото и етапите на прехода към отлагане на ражданията в България на основата на анализ на периодни и кохортни данни (вкл. международен сравнителен анализ за европейските страни).
- Адаптиран и приложен е модел за реконструкция на фертилната история на поколенията жени, родени през периода 1960–2011 г., за извеждане на ключови характеристики в динамиката на фертилните модели в България.
- Формулирана е и е доказана на основата на кохортен анализ по ранг хипотеза за едновременно съществуване на два различни повъзрастови модела на раждаемост (ранен и късен) в условията на преход към отлагане на ражданията в България.

Илюстрация към научното постижение: вж. Приложение 1.

2.2. Най-значимо научно-приложно постижение:

Проект „Личност и рисково поведение на пътя“ (2017–2021) с ръководител гл.ас. д-р Зорница Тоткова, финансиран от бюджетната субсидия на БАН.

Проектът проучва влиянието на личностни фактори като тревожност, търсене на силни усещания, гняв и други върху фактическото рисково поведение на пътя, за да изведе профил на рисковия водач. Изследването е проведено сред 1440 лица между 18 и 76 години. Резултатите представят, че тревожността, поемането на риск и гневът са свързани с регистрираните пътни нарушения, а върху участието в ПТП влияние оказват тревожността, агресивното шофиране и гневът. Установява се, че водачи с регистрирано нарушение и отнето свидетелство за управление на МПС показват по-високи нива на поемане на риск и на гняв, както и по-ниски нива на тревожност. Водачи, които са участвали в ПТП показват значимо по-високи нива на тревожност, агресивно шофиране, поемане на риск и търсене на силни усещания, както и по-ниски нива на гняв. Това са предимно мъже до 36 години, любители водачи, със стаж между 6 и 15 години.

Научният принос на проекта включва: създаване на надеждни методи за оценка на личностни фактори, които имат отношение към поведението на пътя; установяване влиянието на тревожността, търсенето на силни усещания, поемането на риск, гневът

и агресивното шофиране върху рисковото поведение на пътя, като са очертани различията между водачи с и без нарушения и водачи с участия в ПТП в България.

Научно-приложният принос включва: извеждане на профила на водачи с фактическо рисково поведение на пътя според техните прояви (регистрирани нарушения и участие в ПТП); добра основа за разработване на програми за превенция на рисковото поведение на пътя, като се акцентира върху личността на водача, както и на програми за интервенция, насочени към водачите, които са установени като нарушители и/или имат участие в ПТП; проучено е поведението на пътя от психологическа гледна точка, което дава основание за промяна на политиките в сферата на пътната безопасност у нас.

Илюстрация към научно-приложното постижение: вж. Приложение 2.

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ИИНЧ:

Една от най-важните цели и същевременно основен механизъм за реализиране на научните приоритети на ИИНЧ е международното научно сътрудничество, чрез което се реализират и част от изследователските проекти и научни публикации. Пример за това е Споразумението за научно сътрудничество между ИИНЧ-БАН и Института по антропология „Франциск И. Райнер“ при Румънската академия, в рамките на което се реализира **международния проект** „Психологически фактори в рисковото поведение на младите хора (консумация на алкохол, сексуална активност и заседнал начин на живот)“ (2020–2022) с ръководител от българска страна проф. Ергюл Таир. В рамките на проекта на 6–7 октомври 2021 г. ИИНЧ-БАН участва в **организирането на международна конференция** на тема: „Individual, family, society – contemporary challenges“, fourth edition. В конференцията, която се организира съвместно с Института по антропология при Румънската академия, Университета Либера, Италия и Института по философия и социология на Полската академия на науките, взеха участие 120 учени от редица европейски и азиатски страни.

Въпреки сложната обстановка заради продължаващата пандемия от COVID-19, през изминалата година учените от ИИНЧ са участвали с доклади в 16 международни научни форума, 7 от които са проведени извън България – два в Белград (Сърбия) и по един в Алма Ата (Казахстан), Милано (Италия), Прага (Чехия), Букурещ (Румъния), и Ялта в Крим. 5 от международните форуми са проведени на територията на България

(София, Варна и Велико Търново), а 4 са проведени виртуално поради пандемичната обстановка в региона и света. На тези форуми са изнесени 24 доклада самостоятелно или в съавторство. Учени от института участват и в изготвянето на международни доклади за значими европейски институции, като Агенцията на Европейския съюз за основните права (European Union Agency for Fundamental Rights).

Като **най-значим международно финансиран проект** може да бъде посочен проект **„Цялостен анализ на текущото състояние и измерения на детската бедност и социално изключване в България както и на политиките, програмите, услугите, бюджетите и механизмите за справяне с тях“**, финансиран от UNICEF.

Проектът е свързан с пилотиране на Европейската гаранция за детето в България и се инициира от УНИЦЕФ България в партньорство с Министерството на труда и социалната политика, като се изпълнява от Консорциум от три организации: Фондация „За нашите деца“, ИИНЧ-БАН и Национална мрежа за децата. Ръководител на екипа от ИИНЧ е проф. Татяна Коцева.

По проекта е изготвен доклад „Не/равно детство: Цялостен анализ на текущото състояние и измерения на детската бедност и социално изключване в България както и на политиките, програмите, услугите, бюджетите и механизмите за справяне с тях – април-декември 2021 г.“ Основната цел на доклада е да подкрепи Правителството на Република България в прегледа на текущата ситуация и измеренията на детската бедност и социално изключване и планирането на ефективни политики за справяне с тях.

Екипът от ИИНЧ-БАН участва в изготвянето на профилите на децата в нужда и на 5-те групи деца в уязвимост, регионалните измерения на бедността, анализ на количествено проучване сред експерти за бариерите пред достъпа до образование и грижа в ранна детска възраст, ефективен достъп до образование и училищни дейности, качествено здравеопазване, здравословно хранене и подходящо жилище. Допълнително бе изготвен преглед на съществуващи индикатори и системи за мониторинг и оценка в петте области на интервенция на Европейската гаранция за децата. Екипът извърши анализи на качествени данни (от проведени интервюта), както и допълнителни анализи на количествени данни за децата в риск от следните изследвания: EU SILC 2019 „Изследване на доходите и условията на живот“, НСИ, Евростат, УНИЦЕФ, Световна банка, EU MIDIS II „Изследване на малцинствата и

дискриминацията”, HBSC „Поведение и здраве сред деца в училищна възраст“, PISA, TALIS.

4.УЧАСТИЕ НА ИИНЧ В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ:

Учените от ИИНЧ са хонорувани преподаватели в няколко университета в страната и обучават **студенти** в бакалавърски и магистърски програми. През 2021 г. те са изнесли общо 385 часа лекции и 1 специализиран курс от 40 часа в 3 български Висши учебни заведения: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Нов български университет и Военна академия „Г. С. Раковски“. Проф. Катя Стойчева е провела и 30 часа лекции към Центъра за обучение при БАН. Доц. Диана Бакалова и гл.ас. Екатерина Димитрова са провели и 368 часа обучение на обучители по Програмата за превенция и интервенция на агресията и насилието в училище. Проф. Ергюл Таир и доц. Диана Бакалова са били ръководители на 7 дипломанти в СУ „Св. Климент Охридски“ и University of Southampton.

Съществена функция и приоритет на звеното е да приема и обучава **докторанти**. Към началото на 2021 г. в ИИНЧ-БАН са обучавани 10 докторанти. През годината отчислени с право на защита са двама. Към края на 2021 г. в ИИНЧ са обучавани 8 докторанти (3 редовна и 5 задочна форма на обучение). Редовните докторанти бяха оценени от Атестационната комисия на Института и получиха допълнителни стипендии, отпуснати от МОН.

През 2021 г. трима докторанти защитиха успешно дисертациите си и им бе присъдена образователна и научна степен „доктор“ – Катя Милева (с научен ръководител проф. Румяна Божинова), Мария Иванова (с научен ръководител проф. Румяна Божинова) и Станислава Николова-Моралийска (с научен ръководител проф. Кремена Борисова-Маринова). Както вече се отбеляза, д-р Мария Иванова и д-р Станислава Моралийска-Николова продължават кариерното си развитие в ИИНЧ след успешно представяне на конкурси за главен асистент.

Въпреки пандемията от COVID-19 докторантите в института участват в научната дейност – работят в екипи на изследователски проекти, участват в конференции и имат публикации, които са отразени в системата SONIX.

През 2021 г. в ИИНЧ-БАН беше направена вътрешна проверка на качеството на докторантското обучение в Департамент „Психология“. Комисия с председател проф.

Маргарита Атанасова изготви доклад по изпълнението на основните стандарти за акредитация на докторските програми, който бе приет с висока оценка на заседание на Научния съвет на Института на 08.03.2021 г. Във връзка с предстоящата през 2022 г. акредитация на докторските програми по „Психология“ през 2021 г. бяха изготвени и утвърдени от Научния съвет на Института доклади-самооценка по всички докторски програми в Департамент „Психология“.

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ:

Не е осъществявана съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори.

Не е извършван трансфер на технологии и/или подготовка на трансфер на технологии по договор с фирми.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ:

Не е осъществявана такава дейност.

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ИИНЧ ЗА 2021 г.

През 2021 г. основен източник на финансови средства е утвърдената бюджетна субсидия на ИИНЧ в размер на 1 232 900 лв. Разходите от бюджетна субсидия са разпределени както следва: за заплати и осигурителни вноски на служителите в института – 1 106 217 лв., за стипендии – 60 400 лв. /в сумата са включени и допълнителните стипендии на редовни докторанти за 2020 и 2021г./, за разходи за консумативи за сградата – 11 655 лв., за обезщетения по чл. 222 от КТ на трима служители 25 705 лв. Неизразходваните средства от бюджетната субсидия в края на годината са прехвърлени като преходен остатък към собствените средства на института.

През отчетната 2021 г. в ИИНЧ се работи по проект „Поляризация и конфликти в българското общество: причини, превенция, преодоляване” с ръководител проф.

Антоанета Христова на стойност 392 490 лв., получени през предходната година и използвани за извършване на дейностите през отчетната година.

През 2021 г. в института са проведени научни изследвания по следните проекти, финансирани от ФНИ към МОН: проект „Комплексен, интегриран мултикомпонентен подход при изследване на дислексия на развитието” с ръководител гл.ас. д-р Йорданка Лалова (по който ИИНЧ е съизпълнител с Институт по невробиология – БАН), като са използвани средствата, останали от предходната година; завърши и първи етап по проекта „Психологични детерминанти на нагласите към емиграция и жизненото планиране при младите хора” с ръководител доц. Диана Бакалова, като се използваха получените средства от предишната година и се получиха още 57 090 лв. за втория етап. По договор с ФНИ по Национална научна програма „Петър Берон. Наука и иновации с Европа“ (Петър Берон и НИЕ) също са използвани получените средства от предходната година. За издаване на научни периодики – сп. „Население” и сп. „Психологични изследвания”, са постъпили 13 830 лв. Институтът получи финансиране от БАН по програма „Млади учени и постдокторанти”, като по модул „Млади учени” сумата е 16 000 лв., а по модул „Постдокторанти” – 27 000 лв. Средствата по програмата се използваха по правилата за допустимост само за основни и допълнителни възнаграждения на младите учени и постдокторанта.

През изминалата година в ИИНЧ бяха спечелени три нови проекта с ФНИ: проект „Социалнопсихологични ефекти на кризата, породена от COVID-19” с ръководител гл.ас. д-р Илина Начева с получени 60 000 лв.; проект „Предизвикателството през 2020 г. Общностни нагласи, стратегии и реакции” с ръководител гл.ас. д-р Илина Начева (по който ИИНЧ е съизпълнител с ИЕФЕМ-БАН и ИФС-БАН) с финансиране 11 800 лв. и проект „Здраве и благополучие на юношите в условията на пандемията от COVID-19” с ръководител доц. Анна Александрова-Караманова с финансиране от 60 000 лв.

През 2021 г. се получиха и следните приходи от външни организации: от продажба на списания, вкл. онлайн – 2 164 лв., от такси правоучастие в курс по академично писане – 500лв., от такси на докторанти 1 140 лв.; от фондация „За нашите деца“ по съвместен проект с УНИЦЕФ – 1 589 лв.

През 2021 г. беше възможно повишаване на трудовите възнаграждения, съгласно Решение на ОС на БАН за разпределение на бюджета по компоненти К1, К2

и КЗ. Увеличението на основните заплати е съобразно средните стойности на основните заплати за 2021 г. за всички категории персонал. Бяха изплатени допълнителни възнаграждения на учените по компонент К2 в размер на 71 260 лв. и целеви награди в края на годината, съгласно Вътрешните правила за работните заплати в ИИНЧ. Въпреки това основен проблем на института остава ниското ниво на заплащане по трудови правоотношения, който на фона на повишаваща се минимална работна заплата продължава да бъде тревожно актуален.

Със собствени средства се изплащат всички външни услуги – за телефон, софтуерно и хардуерно обслужване, технически услуги и други външни услуги. Голяма част от разходите за канцеларски материали и консумативи, командировки, застраховки и представителни разходи също се извършват със собствени средства.

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ИИНЧ:

Съгласно въведените данни в системата SONIX, през 2021 г. са публикувани 78 **научни публикации** на учени от ИИНЧ, които влизат в отчета на звеното. Данните показват, че публикационната активност намалява в сравнение с предходната 2020 г., за която в SONIX са въведени 100 публикувани научни публикации, които влизат в отчета на звеното. Като цяло обаче публикационната активност на учените от ИИНЧ се задържа на нивата от предходните на 2020 г. години (78 публикувани научни публикации, влизащи в отчета на звеното през 2019 г., спрямо 65 през 2018 г. и 82 през 2017 г.).

Спад в сравнение с предходната година се наблюдава по отношение на публикуваните **монографии** на учени от ИИНЧ. Техният брой намалява от 10 през 2020 г. на 6 през 2021 г., като 3 от тях представляват преводни издания (на английски, немски и испански) на колективната монография „Бяла книга за езиковия спор между България и Република Северна Македония“ (Изд. Орбел, 2021, ISBN: 978-954-496-143-5, 163 с.), в която съавтор е доц. Спас Ташев.

Останалите две публикувани монографии са:

Моралийска-Николова, С. Преходът към отлагане на ражданията в България. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, ISBN: 978-619-245-176-9, 492 с.

Ташев, С. Противобългарските съдебни процеси в Скопие. Документи от 1977 г. на македонското освободително движение. Изд. Орбел, 2021, ISBN: 978-954-496-153-4, 164 с.

Излезлите от печат през 2021 г. **научни публикации в издания, индексирани в Web of Science (WoS), Scopus и ERIH+**, са 21 на брой, като по отношение на този показател също се наблюдава известен спад в сравнение с предходната 2020 г., когато броя на тези публикации беше 23. Прави обаче впечатление, че за разлика от предходните години само 6 от тези публикации са издадени в индексираното в ERIH+ сп. „Психологични изследвания“, което показва, че учените от ИИНЧ успешно разширяват публикационната си активност към други, външни за института индексирани издания. Неслучайно, ако се вземат предвид само научните публикации в издания, индексирани в WoS и Scopus, техният брой се увеличава от 8 през 2020 г. на 13 през отчетната 2021 г.

Публикациите, отразени в профилирани бази от данни (извън WoS, Scopus и ERIH+), са 8, като всичките са публикувани в реферираното в CEEOL (Central and Eastern European Online Library) сп. „Население“.

Що се отнася до **цитатите**, в системата SONIX за 2021 г. въведени 238 цитирания на публикации на учени от ИИНЧ. По този начин се запазва до голяма степен достигнатото през предходните две години високо ниво на цитиранията – 266 цитирания за 2020 г. (включително 55 цитирания, въведени в SONIX след януари 2021 г. – виж приложения към отчета Анекс) и 236 цитирания за 2019 г.

87 от цитатите на научни публикации на учени от института, въведени за 2021 г., са в **издания, индексирани в WoS и Scopus**. По отношение на този показател се наблюдава увеличаване в сравнение с предходните години, като цитатите в тези издания нарастват от 49 през 2019 г., на 63 през 2020 г. и 83 през 2021 г. Посочените данни показват ясно изразена през последните години възходяща тенденция по отношение на увеличаването на броя на цитатите на публикации на учени от ИИНЧ в издания, индексирани в WoS и Scopus.

Информация за научните списания, издавани от ИИНЧ:

Издаваните през 2021 г. научни списания от ИИНЧ-БАН са три: сп. „Психологични изследвания“, сп. „Население“ и научната поредица „СБОРНИК ДОКЛАДИ на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки“.

Сп. „Психологични изследвания” и сп. „Население” са свързани с двете основни направления на научната дейност в ИИНЧ – психология и демография. В тях се публикуват оригинални, рецензирани научни статии и студии както на учените от двата департамента на института, така и изследвания на учени от България и чужбина. Освен като печатни издания от 2014 г. списанията разполагат и с електронна версия на изданията. Двете списания са включени в базата данни на CEEOL, където е качен архивът на изданията, а сп. „Психологични изследвания” е включено и в ERIH+.

В края на 2020 г. сп. „Психологични изследвания” и сп. „Население” спечелиха поотделно Конкурс „Българска научна периодика – 2020“ на обща стойност 13 780 лв., с която през 2021 г. беше финансирано издаването на общо 5 книжки от двете издания.

През 2021 г. сп. „Психологични изследвания” издаде 3 броя книжки от Том 24 на изданието с общ обем от 362 стр. Отпечатаните статии и студии са 21, от които 4 на английски език и 17 на български език. От публикувалите общо 30 автори външни са 19 (от тях 2 от чужбина) и 11 от ИИНЧ. През 2021 г. в сп. „Население“ бяха отпечатани две редовни книжки от Том 39 на изданието с общ обем от 312 стр. Отпечатани са 12 статии, от които 6 на английски език и 6 на български език. От публикувалите общо 14 автори 5 са външни и 9 от ИИНЧ.

В края на 2021 г. сп. „Психологични изследвания” и сп. „Население” отново спечелиха поотделно Конкурс „Българска научна периодика – 2021“ на обща стойност 13 780 лв., с която през 2022 г. ще бъде финансирано издаването на още 5 книжки от двете издания.

През 2021 г. беше издаден и Том 2 от научната поредица **„СБОРНИК ДОКЛАДИ** на Националната школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки“ под надслов: „Кризата: индивидуални и социални проекции“. В него са включени доклади, представени на XII Национална школа за докторанти и млади изследователи в социалните науки, проведена онлайн от 28 до 30 октомври 2020 г. Изданието е включено в Портала за научни онлайн ресурси със свободен достъп ROAD (<https://road.issn.org/>) и е регистрирано в НАЦИД.

Информация за дейността на библиотеката при ИИНЧ:

През 2021 г. фондът на библиотеката достигна общо 6 611 тома (Библиотека по „Демография“ – 4 144 т.; Библиотека по „Психология“ – 2 467 т.).

По вид: книги – 3 524 т.; периодични издания: списания и поредици – 3 037 т., поредици на електронен носител – 50 т. По език: на български език – 2 888 т.; на чужди езици – 3 723 т.

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ИИНЧ–БАН:

Информацията за Научния съвет на ИИНЧ е представена в Приложение 3.

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ИИНЧ–БАН:

Правилник за устройството, вътрешния трудов ред и дейността на Института за изследване на населението и човека, приет от Общото събрание на учените на 13.01.2011 г., е качен и достъпен на сайта на института: http://www.iphs.eu/n/images/normative-docs/Pravilnik_IINCH_18.02.2015.pdf

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ:

БАН – Българска академия на науките

ИЕФЕМ – Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей

ИИНЧ – Институт за изследване на населението и човека

ИФС – Институт по философия и социология

МОН – Министерство на образованието и науката

МТСП – Министерство на труда и социалната политика

НАЦИД – Национален център за информация и документация

НПО – Неправителствена организация

НСИ – Национален статистически институт

ОС на БАН – Общо събрание на Българската академия на науките

ФНИ – Фонд „Научни изследвания“

CEEOL – Central and Eastern European Online Library

WoS – Web of Science

Представеният отчетен доклад за дейността на ИИНЧ през 2021 г. позволява да се направят следните изводи:

1. През отчетния период, въпреки сложната обстановка заради продължаващата пандемия от COVID-19, ИИНЧ успешно изпълнява своята мисия и научни приоритети. В съответствие с тях учените от института разработват значими за държавните институции и за българското общество теми и проекти в областта на демографското и личностно развитие, резултатите от които могат да послужат при вземането на управленски решения от страна на българските държавни институции.

2. Научните приоритети на ИИНЧ са съобразени с визията на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017–2030. За нейното цялостно реализиране е необходима адекватна и последователна държавна политика в областта на научните изследвания. Без такава политика трудно биха намерили трайно решение натрупаните през годините проблеми, като повишаването на жизнения стандарт на българските учени и привличането на повече млади хора, които да се занимават с изследователска дейност в института.

3. По отношение на публикационната активност на учените от ИИНЧ през 2021 г. се наблюдава тенденция към известен спад в сравнение с предходната 2020 г., най-вече по отношение на общия брой публикации и на издадените монографии. Важно е обаче да се отчете, че тази тенденция не засяга научните публикации и цитати в издания, индексирани в WoS и Scopus, които са един от най-важните показатели при формирането на K2. Техният брой през 2021 г. продължава да нараства – една трайна положителна тенденция в дейността на учените от ИИНЧ през последните няколко години.

София,
24.01.2022 г.

Научен секретар:
доц. д-р Венцислав Мучинов